

Εισαγωγή

Η Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Ορθοδοξίας είναι ένα διακοινοβουλευτικό όργανο που συστάθηκε το 1993 με την πρωτοβουλία της Βουλής των Ελλήνων. Αυτή τη στιγμή μέλη της είναι οι αντιπροσωπείες περισσότερων από είκοσι χώρες της Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής, της Βορείου Αμερικής και της Αυστραλίας. Η ΔΣΟ επιτελεί ένα ευρύ έργο, μεταξύ άλλων, με σκοπό την «υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της θρησκευτικής ελευθερίας τόσο των Χριστιανών, όσο και των πιστών των άλλων θρησκειών στις Ευρωπαϊκές χώρες και σε ολόκληρο τον κόσμο με παρεμβάσεις στους διεθνείς οργανισμούς και στις τοπικές κρατικές αρχές»¹. Συγκεκριμένα, μία από τις βασικές κατευθύνσεις στη δουλειά του Οργανισμού είναι η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των παραδοσιακών αξιών στον τομέα της βιοηθικής. Μεταξύ των οκτώ επιτροπών της Συνέλευσης στην ιστοσελίδα της ΔΣΟ αναφέρεται και η Επιτροπή της Βιοηθικής.² Κατά την συγγραφή της παρούσας εργασίας θέσαμε ως στόχο να διερευνήσουμε το έργο της ΔΣΟ στον τομέα της βιοηθικής και να κάνουμε μια εκτίμηση σχετικά με την συνέχισή του. Πριν απ' όλα περιγράψαμε την ιστορική εξέλιξη του έργου αυτού και συνοψίσαμε τα βασικά του αποτελέσματα. Καθώς η ΔΣΟ έχει υιοθετήσει δύο διακηρύξεις για τα θέματα της βιοηθικής πραγματοποιήσαμε την ανάλυση του κειμένου τους σε σύγκριση με μια σειρά κοσμικά και εκκλησιαστικά έγγραφα που είναι αφιερωμένα στα ίδια θέματα. Εν κατακλείδι προσπαθήσαμε να χαράξουμε τις προοπτικές που έχει η συνέχιση του έργου της ΔΣΟ στον τομέα αυτό μέσα στις σύγχρονες συνθήκες.

Ιστορική ανασκόπηση του έργου της ΔΣΟ στον τομέα της βιοηθικής

Ως πηγή για την διερεύνηση της ιστορίας της ΔΣΟ χρησιμοποιήθηκε κυρίως το υλικό που βρίσκεται στην επίσημη ιστοσελίδα της Συνέλευσης. Πρόκειται, πρώτα απ' όλα, για τα πρακτικά των ετήσιων Γενικών Συνελεύσεων της ΔΣΟ, καθώς και για τα ετήσια Ενημερωτικά δελτία και τις σύντομες εκθέσεις σχετικά με τις συνεδριάσεις της Διεθνούς Γραμματείας.

Από τα στοιχεία που υπάρχουν προκύπτει ότι για πρώτη φορά τα ζητήματα της βιοηθικής τέθηκαν στην 7^η Γενική Συνέλευση της ΔΣΟ (Πάτμος, 2001), ωστόσο, κατά πάσα πιθανότητα, το ενδιαφέρον για τα προβλήματά της δεν εμφανίστηκε τυχαία. Στο Ενημερωτικό δελτίο της ΔΣΟ για το 2001 αναφέρεται ότι στην επικείμενη Γενική Συνέλευση έχει προσκληθεί ένας επιστήμονας, απόφοιτος του Πανεπιστημίου του Harvard, ο αρχιμανδρίτης Νικόλαος (Χατζηνικολάου) (νυν μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής), πρόεδρος της ειδικής συνοδικής επιτροπής Βιοηθικής της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδας³. Και, πράγματι, στη Συνέλευση του 2001 η εκτενής εισήγηση του αρχιμανδρίτη Νικολάου προκάλεσε μια συζήτηση που κράτησε έως το τέλος της συνεδρίασης και αναφέρθηκε κατ' επανάληψη τις επόμενες μέρες της Συνέλευσης. Στην ομιλία του σκιαγράφησε σύντομα τις βασικές προκλήσεις που η ραγδαία ανάπτυξη των βιολογικών και ιατρικών επιστημών θέτει ενώπιον της σύγχρονης κοινωνίας. Κατά τη γνώμη του

¹ Αποσπάσματα από την «Ιδρυτική πράξη της ΔΣΟ», <http://www.eiao.org>.

² Τι είναι η ΔΣΟ, <http://www.eiao.org>.

³ Ενημερωτικό δελτίο της ΕΔΣΟ, №3, 2001, σελ. 15.

αρχιμανδρίτη Νικολάου, ο βασικός κίνδυνος που δημιουργεί η σύγχρονη κατάσταση συνίσταται στο ό,τι η παραδοσιακή αντίληψη για το ανθρώπινο ον ως θεόκτιστη οντότητα μπορεί να καταστραφεί και να αντικατασταθεί από την αντίληψη για τον άνθρωπο ως μια αυτόματη μηχανή που αποτελείται από μέρη όπου το ένα μπορεί να αντικαταστήσει το άλλο, τα οποία εκτελούν ορισμένες λειτουργίες. Η ορθόδοξη εκκλησία πρέπει οπωσδήποτε να διατυπώσει ξεκάθαρα τη στάση της απέναντι στα ζητήματα της βιοηθικής καθώς προκύπτουν στην πορεία της καθημερινής ποιμαντικής διαποίμανσης.

Ωστόσο δεν είναι ο μόνος λόγος που επιβάλλει την εκπόνηση της ορθόδοξης αντίληψης σχετικά με τα προβλήματα της βιοηθικής. Η ανατολική ορθοδοξία είναι μία από τις βασικότερες πηγές της ευρωπαϊκής νοοτροπίας παράλληλα με τις δυτικοχριστιανικές παραδόσεις και σε πολύ μικρότερο βαθμό πάσχει από τις αδυναμίες των τελευταίων. Έτσι, στην Ανατολή ο άνθρωπος εξετάζεται περισσότερο ως προσωπικότητα που συνδέεται με τους άλλους ανθρώπους και τον Θεό με την σχέση της προσωπικής επικοινωνίας, και στη Δύση – ως ένα αυτόνομο ον που η σχέση του με την κοινωνία ερμηνεύεται με τους όρους των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του. Δεύτερον, η ορθοδοξία πάσχει λιγότερο από την σχολαστικότητα ως επιδίωξη να δίνει εξαντλητικές απαντήσεις στα μυστηριακά ζητήματα της ύπαρξης. Παραδείγματος χάριν, σύμφωνα με την καθολική θεολογία, ο χρόνος της μεταβολής των αγίων δώρων στη θεία λειτουργία είναι αυστηρώς προσδιορισμένος και σχετίζεται με έναν συγκεκριμένο λεκτικό τύπο. Είναι προφανής ο παραλληλισμός με τις προσπάθειες να υποδείξεις την αυστηρώς συγκεκριμένη στιγμή που τελείται το μυστήριο του θανάτου ή της εμφάνισης ενός καινούριου ανθρώπινου όντος. Εδώ, κατά την άποψη του εισηγητή, η ορθόδοξη παράδοση μπορεί να υποδείξει έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο προσέγγισης του προβλήματος. Η υπερβολική αυστηρότητα του δυτικού χριστιανισμού, η αφοσίωση στο γράμμα των ανθρώπινων διατυπώσεων έχει σχέση με την σχολαστικότητα της σκέψης. Τελικά, ο δυτικός άνθρωπος συχνά εξετάζει την θέληση του Θεού ως έναν έξωθεν περιορισμό που επιβάλλεται στη ζωή του και τον αναγκάζει να υποταχθεί σ' αυτόν. Αντιθέτως, για την ορθοδοξία είναι χαρακτηριστική η αντίληψη για την πρόνοια Θεού ως οργανικά και εσωτερικά ενσωματωμένη μέσα στον ίδιο τον ιστό του δρόμου της ανθρώπινης ζωής.

Απαντώντας στις ερωτήσεις ο αρχιμανδρίτης Νικόλαος υπογράμμισε ότι σε καμιά περίπτωση οι ισχυρισμοί αυτοί δεν πρέπει να γίνουν αντιληπτοί ως δήλωση για την υπεροχή της ανατοlikoχριστιανικής αντίληψης πάνω στην δυτικοχριστιανική. Ο κάθε τύπος νοοτροπίας έχει τις δικές του αρετές που είναι σε θέση να συμπληρώσουν η μία την άλλη και να καλύψουν τις σχετικές αδυναμίες. Και αυτό είναι ακόμη ένας σημαντικός λόγος, για τον οποίο η Ορθόδοξη εκκλησία πρέπει να εκφράσει την άποψή της στον τομέα της βιοηθικής. Ο εισηγητής επεσήμανε ότι για να εκπονηθούν σχετικά έγγραφα πρέπει να συγκροτηθεί ένα διορθόδοξο συνέδριο.⁴

Την ίδια χρονιά συγκροτήθηκε η Επιτροπή Βιοηθικής της ΔΣΟ αποτελούμενη από τους: Δ.Σάμιος (Αυστραλία), πρόεδρος, Δ.Αλαμπάνος (Ελλάδα), Ε.Παπανικολάου (Ελλάδα) και Ν.Σ.Μαρκόβσκαγια (Ουκρανία)⁵. Συνεδρίαση της Επιτροπής πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο στην Αθήνα.⁶ Από τα πρακτικά της Γενικής Συνέλευσης της ΔΣΟ του 2002 μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι εκείνη την εποχή παρά την Επιτροπή Βιοηθικής συγκροτήθηκε ακόμη μια Επιτροπή – η επιστημονική Επιτροπή Βιοηθικής της ΔΣΟ. Μέλη της έγιναν η δρ. Ι.Κριάρη-Κατράνη (πρόεδρος,

⁴ Πρακτικά της 8^{ης} Γενικής Συνέλευσης της ΔΣΟ, 2001, Αθήνα, 2002, σελ. 35–48.

⁵ Στο ίδιο, σελ.112.

⁶ Πρακτικά της 9^{ης} Γενικής Συνέλευσης της ΔΣΟ, Βουκουρέστι, 27-30 Ιουνίου 2002, σελ.59-60.

Ελλάδα), ο αρχιμανδρίτης Νικόλαος (Χατζηνικολάου) (Ελλάδα), ο δρ Α.Παουλάουσκας (Λιθουανία), ο Μ.Καριόλου (Κύπρος), ο Ε.Στοιτσεσκου (Ρουμανία), καθώς και ο πρωθιερέας Ντιμίτρι Σμιρνόφ (Ρωσία).⁷

Η Επιτροπή αυτή συνέταξε ένα έγγραφο με τον τίτλο «Διακήρυξη των βασικών αρχών Βιοηθικής βασισμένων στην Ορθόδοξη παράδοση». Η δρ.Ι.Κριάρη-Κατράνη παρουσίασε την Διακήρυξη στην Γενική Συνέλευση του 2002, όπου και υιοθετήθηκε ως ψήφισμα.⁸ Στην ίδια Συνέλευση ο βουλευτής της κυπριακής βουλής Σ.Φυττής αναφέρθηκε σύντομα στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν τα προβλήματα βιοηθικής στη χώρα του.⁹ Αποφασίστηκε να συνεχιστεί η δουλειά της Επιστημονικής επιτροπής.

Η δουλειά πράγματι συνεχίστηκε και στην επόμενη Γενική Συνέλευση η δρ Ι.Κριάρη-Κατράνη παρουσίασε ακόμη ένα έγγραφο – «Ευθανασία: προτάσεις επί των βασικών αρχών», το οποίο επίσης υιοθετήθηκε.¹⁰ Εκτός από τις δύο υφιστάμενες επιτροπές, κατά τα λόγια του Προέδρου της ΔΣΟ Β.Ζόρκαλτσεφ, στην Γραμματεία της ΔΣΟ προγραμματιζόταν να ιδρυθεί ένα κέντρο για τα προβλήματα βιοηθικής.¹¹ Προφανώς, το σχέδιο αυτό δεν υλοποιήθηκε ποτέ, καθώς ένα τέτοιο κέντρο δεν αναφέρεται στα έγγραφα της ΔΣΟ, αν και, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η Γραμματεία της ΔΣΟ θα επιτελέσει ακόμη ορισμένο έργο στον τομέα της βιοηθικής.

Απαντώντας στην εισήγηση της δόκτωρος Ι.Κριάρη-Κατράνη, ο Γενικός Γραμματέας της ΔΣΟ Σ.-Α.Παπαθεμελής είπε ότι το θέμα που αναφέρθηκε «δεν θα παύσει ποτέ να μας απασχολεί από εδώ και πέρα, ίσως και περισσότερο απ' ό,τι μέχρι τώρα».¹²

Πράγματι, το ενδιαφέρον για τα προβλήματα της βιοηθικής εξακολουθούσε να υπάρχει και στη συνέχεια, αλλά μετά το 2003 το έργο της ΔΣΟ στον τομέα αυτό άρχισε σιγά-σιγά να ατονεί. Στη Γενική Συνέλευση του 2004 ο Σ.-Α.Παπαθεμελής ανέφερε ότι η Επιστημονική επιτροπή της Βιοηθικής δεν είχε συνεδριάσει κατά το προηγούμενο έτος εξαιτίας ορισμένων δυσκολιών και συγκεκριμένα επειδή η Πρόεδρος δρ. Ι.Κριάρη-Κατράνη δεν είχε αρκετό ελεύθερο χρόνο. Ωστόσο τα ζητήματα βιοηθικής παραμένουν επίκαιρα και προγραμματίζεται να συνεχιστεί η δουλειά.¹³ Στον προϋπολογισμό του επόμενου χρόνου είχαν προϋπολογιστεί πόροι για διεξαγωγή σεμιναρίων σε θέματα βιοηθικής¹⁴, ωστόσο, δυστυχώς, δεν στάθηκε δυνατό να μάθουμε πού και πότε πραγματοποιήθηκαν και τι αποτελέσματα είχαν. Στην επόμενη Συνέλευση σε μερικές ομιλίες ταυτόχρονα εκδηλώθηκε ένα ζωντανό ενδιαφέρον για τα προβλήματα της βιοηθικής και τονίστηκε πόσο σημαντικό είναι να συνεχιστούν οι δραστηριότητες στον τομέα αυτό. Έτσι, ο δρ.Γ.Βασικούρας επεσήμανε ότι στη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία και στην Εκκλησία της Ελλάδας έχουν συγκροτηθεί επιτροπές βιοηθικής και εκτίμησε τη σημασία των «Βάσεων της Κοινωνικής Αντίληψης της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας» που είχαν υιοθετηθεί στο πρόσφατο παρελθόν καθώς και των διακηρύξεων της ΔΣΟ, οι οποίες προαναφέρθηκαν. Παρά ταύτα, η Ορθόδοξη Εκκλησία «είναι ουσιαστικά ανέτοιμη για να εκφράσει μια τεκμηριωμένη και πιστευτή δική της πρόταση σε πανορθόδοξο επίπεδο». Σε σχέση μ' αυτό το 2000 με την πρωτοβουλία του Οικουμενικού

⁷ Declaration of the basic principles of bioethics..., 2002. Euthanasia: motions on the general principles..., 2003. — 14.

⁸ Στο ίδιο, σελ.71-73.

⁹ Στο ίδιο, σελ. 85-86.

¹⁰ Πρακτικά της 10^{ης} Γενικής Συνέλευσης της ΔΣΟ, Βίλνιους, 26-29 Ιουνίου 2003, Αθήνα, 2004, σελ.52.

¹¹ Στο ίδιο, σελ.23.

¹² Στο ίδιο, σελ.68.

¹³ Πρακτικά της 11^{ης} Γενικής Συνέλευσης της ΔΣΟ, Κίεβο, 24-27 Ιουνίου 2004, Αθήνα, 2005, σελ.107.

¹⁴ Στο ίδιο, σελ.115.

πατριάρχη αποφασίστηκε να συγκροτηθεί η Διορθόδοξη επιτροπή για ζητήματα της Βιοηθικής. Ο δρ.Βατσικούρας επεσήμανε επίσης ότι στην περαιτέρω συζήτηση πρέπει να αποφεύγεται μονόλογος από την πλευρά της Εκκλησίας, αλλά να γίνεται ένας ανοικτός διάλογος με τους επιστήμονες¹⁵.

Ο σύμβουλος της ΔΣΟ Κ.Μυγδάλης περιέγραψε την κατάσταση σχετικά με τη δουλειά την επιτροπών βιοηθικής. Ανέφερε ότι τον προηγούμενο χρόνο οι επιτροπές δεν είχαν δουλέψει εξαιτίας της ανεπαρκούς χρηματοδότησης και επεσήμανε με έμφαση την ανάγκη να ολοκληρωθεί το έργο τους: «Το εάν βγάζει η Επιτροπή Βιοηθικής, για παράδειγμα, ένα κείμενο βιοηθικής, που θεωρείται μέγιστης αξίας, που έχουν δουλέψει επιστήμονες πίσω απ' αυτό, που έχουν φαγωθεί ώρες και χρήματα, και αυτό το ντοκουμέντο περνιέται στο bulletin και τελειώνει εκεί η ιστορία, και λήγει εκεί, μα επιτρέψτε μου να πω ότι είναι μάταιη η λειτουργία των Επιτροπών. Πρέπει να υπάρχει μία συνέχεια. Και ο Γραμματέας, σε παλιότερες συνεδριάσεις, το έχει θέσει επανειλημμένα. Πήραν οι κ.κ. συνάδελφοί σας τις αποφάσεις της Επιτροπής Βιοηθικής, για παράδειγμα, να τις μεταφέρουν στα Κοινοβούλια τους; Ζητήσαμε να πραγματοποιηθούν εκδηλώσεις από τα τοπικά Κοινοβούλια για να αναδειχτούν οι αποφάσεις των Επιτροπών. Ζητήσαμε, σας παρακαλούμε πολύ, οργανώστε στη χώρα σας μία παρουσία μιας ημέρας, να έρθουν τρεις άνθρωποι της Επιτροπής, να εξηγήσουν σε ένα κοινό της χώρας σας, τι σημαίνει αυτή η απόφαση της Επιτροπής. Δηλαδή να σας την προβάλλουν, να σας την προτείνουν. Αλλιώς, κ. βουλευτά, επιτρέψτε μου να πω, ότι μένουν για εσωτερική κατανάλωση αυτές οι αποφάσεις, τις βάζουμε σε ένα bulletin και δεν έχει καμία ουσία. Είναι πολύ καλύτερα η Γραμματεία να αφιερώνει τα χρήματα τα οποία έχει σε γενικότερες εκδηλώσεις άλλου χαρακτήρα, παρά να λειτουργεί Επιτροπές οι οποίες είναι για εσωτερική κατανάλωση».¹⁶

Μετά το 2005 δεν υπάρχει πλέον καμιά αναφορά στα έγγραφα της ΔΣΟ σχετικά με το έργο της Επιστημονικής επιτροπής Βιοηθικής. Κατά πάσα πιθανότητα, σταμάτησε τη δουλειά της εξαιτίας των προβλημάτων που αναφέρθηκαν. Η Επιτροπή Βιοηθικής της ΔΣΟ εξακολουθεί να αναφέρεται στη λίστα των οργάνων της Συνέλευσης. Στο μεταξύ η σύνθεσή της αλλάζει συνέχεια. Το 2005 μέλη της Επιτροπής είναι ο Ν.Κότσιρας (Αυστραλία), η Ν.Νακασίτζε (Γεωργία), ο Κ.Μίλτσεφ (Βουλγαρία), το 2006 – ο Ν.Κότσιρας (πρόεδρος, Αυστραλία), ο Κ.Σακλιάν (Βουλγαρία), ο Σ.Ζακαριάν (Αρμενία), το 2008 εξελέγη η καινούρια πρόεδρος της επιτροπής – Μ.Βαμβακινού (Αυστραλία). Για τελευταία φορά η Επιτροπή Βιοηθικής αναφέρεται στο Ενημερωτικό δελτίο της ΔΣΟ το 2010 και αποτελείται από τους: Μ.Βαμβακινού (πρόεδρος, Αυστραλία), Κ.Σακλιάν (Βουλγαρία), Σ.Φανούς Μάτα (Σουδάν), Ν.Κότσιρας (Αυστραλία), Λ.Σόλις (Αλβανία).

Είναι αρκετά δύσκολο να κάνει κανείς λόγο για τα αποτελέσματα της δουλειάς της επιτροπής εκείνη την περίοδο, καθώς η μόνη πηγή πληροφοριών είναι οι περιστασιακές αναφορές των εισηγητών στις γενικές συνελεύσεις. Από τις τελευταίες προκύπτει ότι ένα σημαντικό μέρος των δραστηριοτήτων πραγματοποιήθηκε με την πρωτοβουλία της Διεθνούς Γραμματείας.

Στη συνεδρίαση της Διεθνούς Γραμματείας τον Απρίλιο του 2006 αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί στις 17-19 Οκτωβρίου του 2006 ένα διεθνές συνέδριο με θέμα: «Ορθοδοξία – βιοηθική – νομοθετικές και επιστημονικές πρωτοβουλίες στην Ευρώπη» σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και την Ευρωπαϊκή επιτροπή

¹⁵ Πρακτικά της 12^{ης} Γενικής Συνέλευσης της ΔΣΟ, Γενεύη, 23-26 Ιουνίου 2005, ΔΣΟ, Αθήνα, 2006, σελ.54.

¹⁶ Στο ίδιο, σελ.126.

στους Δελφούς, Ελλάδα.¹⁷ Ωστόσο τον Νοέμβριο του 2006 αποφασίστηκε να αναβληθεί για το φθινόπωρο του 2007.¹⁸ Όπως φαίνεται, το συνέδριο δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.

Στη Γενική Συνέλευση του 2007 ο αναπληρωτής Γενικός Γραμματέας της ΔΣΟ Ν.Νικολόπουλος ανέφερε: «Μετά από συνεννόηση που είχαμε με τον Έλληνα και το Ρώσο Υπουργό Πολιτισμού μία τέτοια συνάντηση κατέστη ορατή να πραγματοποιηθεί τον περασμένο Μάιο... προς τον σκοπό δε αυτό ξανά αναβάλλαμε την εκδήλωση για τη βιοηθική. Μετά από μία συνάντηση του Ρώσου και Έλληνα Υπουργού στη Μόσχα αποφασίστηκε τελικά να βρεθούν στην Αθήνα στις 3/7 σε μία συνάντηση εργασίας οι Υπουργοί Πολιτισμού Ρωσίας, Ουκρανίας, Κύπρου, Βουλγαρίας, Ελλάδας».¹⁹ Δεν είναι εντελώς ξεκάθαρο για ποιο λόγο τα ζητήματα βιοηθικής συζητήθηκαν ειδικά στο πλαίσιο της συνάντησης των υπουργών πολιτισμού, ωστόσο είναι προφανής η επιθυμία των μελών της ΔΣΟ να αξιοποιήσουν την κάθε κατάλληλη ευκαιρία για να επιστήσουν την προσοχή στα επίκαιρα προβλήματα που υπάρχουν σ' αυτόν τον τομέα.

Το 2009 ο αναπληρωτής Γενικός Γραμματέας της ΔΣΟ Θ.Τσιόκας επεσήμανε ότι το πρόβλημα της βιοηθικής είναι επίκαιρο και ότι υπάρχει δυνατότητα να «δούμε επιστημονικές, θεολογικές και κοινωνικές απόψεις πάνω στα θέματα αυτά. Προτείνω, λοιπόν, με ανάλογη συμμετοχή της αρμόδιας Διεύθυνσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής». Ο εισηγητής πρότεινε να πραγματοποιηθεί μια αντίστοιχη εκδήλωση στον Πειραιά ή στους Δελφούς στην Ελλάδα.²⁰ Κατά πάσα πιθανότητα, ούτε αυτή η πρωτοβουλία υλοποιήθηκε.

Στην ίδια Γενική Συνέλευση ο υπεύθυνος του γραφείου ενημέρωσης δραστηριοτήτων της ΔΣΟ στην Αφρική αρχιμανδρίτης Ιωάννης Τσαφταρίδης ανέφερε ότι το εγχειρίδιο βιοηθικής που είχε αποσταλεί πριν από τρία χρόνια (δηλαδή το 2006) από την Γραμματεία «έχει δοθεί στα Πανεπιστήμια και σε διάφορους φορείς επιστημονικούς και το χρησιμοποιούν».²¹ Απ' ό, τι φαίνεται, ο αρχιμανδρίτης Ιωάννης εννοεί το βιβλίο του Απόστολου Νικολαΐδη «Από τη Γένεση στη γενετική» που κυκλοφόρησε το 2006.

Μετά το 2010 και έως σήμερα η Επιτροπή Βιοηθικής δεν αναφέρεται μεταξύ των οργάνων της ΔΣΟ. Επίσης δεν καταφέραμε να βρούμε πληροφορίες σχετικά με οποιοδήποτε έργο της ΔΣΟ στον τομέα της βιοηθικής κατ' αυτήν την περίοδο. Ωστόσο στις εισηγήσεις των ομιλητών στις Γενικές Συνελεύσεις συχνά μπορεί να βρει κανείς λόγια που αναφέρονται στη μεγάλη σημασία που έχουν τέτοια προβλήματα, όπως η ιδιότητα του εμβρύου, η ευθανασία, η κλωνοποίηση κ.ά. στη σύγχρονη κοινωνία.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, όλη η ιστορία της δράσης της ΔΣΟ στον τομέα της βιοηθικής μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις περιόδους:

1. 2001-2003. Περίοδος συγκρότησης και ενεργούς λειτουργίας της Επιτροπής Βιοηθικής και της Επιστημονικής επιτροπής Βιοηθικής. Εκπονήθηκαν τα έγγραφα «Διακήρυξη βασικών αρχών Βιοηθικής βασισμένων στην Ορθόδοξη παράδοση» και «Ευθανασία: προτάσεις επί των βασικών αρχών».

¹⁷ Συνεδριάσεις της Διεθνούς Γραμματείας, Αθήνα, 2006, <http://www.eiao.org/default.aspx?pageid=647>.

¹⁸ Συνεδριάσεις της Διεθνούς Γραμματείας, Μόσχα, 2006, <http://www.eiao.org/default.aspx?pageid=647>.

¹⁹ Πρακτικά της 14^{ης} Γενικής Συνέλευσης της ΔΣΟ, Αστανά, 20-23 Ιουνίου του 2007, σελ.83.

²⁰ Πρακτικά της 16^{ης} Γενικής Συνέλευσης της ΔΣΟ, Βελιγράδι, 24-28 Ιουνίου του 2009, σελ.116.

²¹ Στο ίδιο, σελ.160.

2. 2004-2010. Περίοδος ύφεσης της δραστηριότητας. Συνεχίζεται η δουλειά της Επιτροπής Βιοηθικής, καθώς και η δράση της Διεθνούς Γραμματείας για τα ζητήματα της βιοηθικής.
3. Από το 2011 έως σήμερα. Δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με οποιαδήποτε δράση της ΔΣΟ στον τομέα της βιοηθικής, παρ' όλο που τα μέλη της Συνέλευσης διατηρούν το ενδιαφέρον τους για τα σχετικά προβλήματα.

Ανάλυση των ψηφισμάτων που εκπονήθηκαν από τις επιτροπές της ΔΣΟ

Αποτέλεσμα της δουλειάς των επιτροπών της ΔΣΟ είναι δύο έγγραφα – η «Διακήρυξη βασικών αρχών Βιοηθικής βασισμένων στην Ορθόδοξη παράδοση» και η «Ευθανασία: προτάσεις επί των βασικών αρχών», τα οποία υιοθετήθηκαν το 2002 και το 2003, αντίστοιχα. Ωστόσο στα τέλη της δεκαετίας του 1990 – αρχές του 2000 στις κατά τόπους ορθόδοξες εκκλησίες επιτελέστηκε ένα μεγάλο έργο πάνω σε ανάλογα έγγραφα, γι' αυτό είναι αδύνατο να κάνουμε σωστή εκτίμηση των ψηφισμάτων της ΔΣΟ χωρίς να τα συγκρίνουμε με τα αποτελέσματα αυτού του έργου. Θα είχε ενδιαφέρον να εξετάσουμε τα πανορθόδοξα δεδομένα, ωστόσο στην παρούσα εργασία μας φαίνεται εύλογο να περιοριστούμε στα έγγραφα της Ρωσικής και της Ελλαδικής Ορθόδοξων Εκκλησιών.

Στη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία το πιο σημαντικό έγγραφο που αφορά στα υπό εξέταση ζητήματα είναι οι «Βάσεις της κοινωνικής αντίληψης της Ρωσικής Ορθόδοξου Εκκλησίας» (στη συνέχεια «Βάσεις») που υιοθετήθηκαν από την Αρχιερατική σύνοδο της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας το 2000 και συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, το κεφάλαιο 12 «Προβλήματα βιοηθικής». Η Επιτροπή Βιοηθικής της Ελλαδικής Ορθόδοξης Εκκλησίας συγκροτήθηκε το 1998. Πρόεδρός της είναι ο μητροπολίτης Νικόλαος (Χατζηνικολάου) και ένα από τα μέλη της είναι η δρ Ι.Κριάρη-Κατράνη, οι οποίοι αναφέρθηκαν προηγουμένως σχετικά με το έργο της Επιστημονικής επιτροπής Βιοηθικής της ΔΣΟ²². Ως επίσημα ψηφίσματα η Επιτροπή δημοσίευσε τις «Βασικές Θέσεις επί της Ηθικής των Μεταμοσχεύσεων» (1999), τις «Βασικές Θέσεις επί της Ηθικής της Ευθανασίας» (2002) (παρακάτω - «Βασικές θέσεις») και «Βασικές Θέσεις επί της Ηθικής των Υποβοηθούμενων Τεχνολογιών Αναπαραγωγής» (2006). Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να συγκρίνουμε τις «Βασικές θέσεις» με το αντίστοιχο έγγραφο που υιοθετήθηκε από την ΔΣΟ το 2003. Δυστυχώς, από τη λίστα αυτή λείπει η διακήρυξη των βασικών αρχών της βιοηθικής, ωστόσο τα τελευταία δύο έγγραφα περιλαμβάνουν μια σειρά από θέσεις που μπορούν να συγκαταλεγούν μεταξύ τους.

Εκτός τούτου, κατά την ίδια χρονική περίοδο μια σειρά από σημαντικά έγγραφα υιοθετήθηκε από τους κοσμικούς οργανισμούς. Πριν απ' όλα, είναι η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣΕ) του 1997 «Ανθρώπινα δικαιώματα και βιοϊατρική», καθώς και «Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» που υιοθετήθηκε από την UNESCO το 2005. Η αναφορά στα έγγραφα αυτά είναι απαραίτητη για να καταλάβουμε την ιδιαιτερότητα της ορθόδοξης προσέγγισης στα προβλήματα της βιοηθικής σε σύγκριση με την κοσμική.

Διακήρυξη των βασικών αρχών Βιοηθικής βασισμένων στην Ορθόδοξη παράδοση

²² Ελληνική Δημοκρατία. Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος. Επιτροπή Βιοηθικής. http://www.bioethics.org.gr/05_frame.html.

Το έγγραφο αποτελείται από 21 άρθρα σε 5 σελίδες χωρίς οποιαδήποτε συμπληρωματική δομή. Το τελευταίο γεγονός δυσχεραίνει σημαντικά τη διερμηνευση του κειμένου και σαφώς αποτελεί την αδυναμία του, πολύ περισσότερο που τα υπόλοιπα έγγραφα που προαναφέρθηκαν έχουν μια τέτοια δομή. Το κείμενο έχει δημοσιευτεί σε έξι γλώσσες (αγγλικά, ρωσικά, ελληνικά, ισπανικά, γαλλικά, γερμανικά), στο μεταξύ η παραβολή των μεταφράσεων καμιά φορά αποφέρει αναπάντεχα αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, ας τονιστεί ότι η ρωσική εκδοχή που έχει δημοσιευτεί είναι απαράδεκτα κακής ποιότητας²³, γι' αυτό το λόγο βασιστήκαμε κυρίως στην αγγλική. Εδώ που τα λέμε, σε ορισμένα σημεία και αυτή είναι αρκετά ατελής και σ' αυτές τις περιπτώσεις αναγκαστήκαμε να χρησιμοποιήσουμε την ελληνική.

Το κείμενο αρχίζει από την θετική εκτίμηση της σύγχρονης επιστήμης, ωστόσο τονίζεται ότι μια σειρά από επιτεύγματά της θίγουν με έναν βαθύ τρόπο την ιερότητα του ανθρώπινου όντος (άρθρα 1-3). Παρακάτω απαριθμείται μια σειρά από αξίες που μπορούν να θιγούν στην περίπτωση κατάχρησης των βιοϊατρικών τεχνολογιών, ειδικότερα: ο άνθρωπος ως αξία, η κοινωνική ισορροπία, οι παραδόσεις, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η ελευθερία του ατόμου (άρθρα 4-5). Στο άρθρο 6 διατυπώνεται ο ισχυρισμός, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ένας από τους σκοπούς της διακήρυξης: οι πολιτικοί είναι υποχρεωμένοι να εγγυηθούν ώστε οι επιστήμονες να δημιουργήσουν ασφαλή όρια που θα επιτρέπουν να αποφευχθούν οι πιθανές καταστρεπτικές συνέπειες, τις οποίες συνεπάγεται η εφαρμογή των βιοϊατρικών τεχνολογιών.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα άρθρα 1-5 μπορούν να θεωρηθούν ως κάτι ανάλογο με εισαγωγή ή προοίμιο. Προκύπτει μια σειρά ερωτήσεις σχετικά μ' αυτό το μέρος του κειμένου. Πρώτα, μπορούμε μόνο να μαντέψουμε σε ποιους απευθύνεται το παρόν έγγραφο. Στο μεταξύ, π.χ., στη Διακήρυξη της UNESCO αναφέρεται με σαφήνεια σε ποιους απευθύνεται. Τα εκκλησιαστικά έγγραφα που αναφέρθηκαν πιο πάνω επίσης καθορίζουν το ακροατήριο τους ως κληρικούς και λαϊκούς της Ορθόδοξης Εκκλησίας, καθώς και όσους ενδιαφέρονται για τη στάση της Εκκλησίας. Από το άρθρο 6 μπορούμε να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι η Διακήρυξη απευθύνεται στους επιστήμονες, και από τα άρθρα 14-17 προκύπτει ότι το υποτιθέμενο ακροατήριο περιλαμβάνει επίσης τους πολιτικούς, τους επιχειρηματίες και τα ΜΜΕ. Από δω προκύπτει ότι αποτελείται από ανθρώπους με διαφορετικές κοσμοθεωρίες. Σ' αυτή την περίπτωση προκαλεί απορία το κάλεσμα οπωσδήποτε κατά την ηθική εκτίμηση των επιστημονικών επιτευγμάτων να λαμβάνουμε υπόψη τον «σεβασμό της θεϊκής δημιουργίας» (άρθρο 9β). Πώς είναι δυνατό ένας αθεϊστής που δεν πιστεύει στη θεϊκή δημιουργία, να την σέβεται, όσο μάλλον οπωσδήποτε; Στο ίδιο άρθρο υπάρχει η φράση «Εκτός τούτου, εκείνοι (δηλαδή οι επιστήμονες – Α.Π.) δεν πρέπει [must not] να λησμονούν ότι είναι ένα μέρος της φύσης και όχι Κύριοι της». Είναι προφανές ότι όχι όλοι οι επιστήμονες θα εκλάβουν μια τέτοια δήλωση με ορθό τρόπο. Εδώ που τα λέμε, όμως, η φράση αυτή υπάρχει μόνο στο αγγλικό κείμενο, στις υπόλοιπες γλώσσες απλώς απουσιάζει.

Δεύτερον, είναι τελείως ασαφής η τροπικότητα του κειμένου. Αξιώνει άραγε να έχει μια διαχρονική σημασία ή αποτελεί ένα κάλεσμα σε συζήτηση; Πρέπει απλώς να ληφθεί υπόψη ή είναι υποχρεωτικό και πρέπει να τηρείται αυστηρά;

²³ Π.χ., η αρχή του άρθρου 2 που στην αγγλική εκδοχή έχει τη μορφή: ««The issues of bioethics affect the sacredness of man in an extremely pervasive way», στη ρωσική έχει ως εξής: «Вопросы биоэтики касаются святости человека удивительно пронизательным образом».

Πώς προτείνουν οι συντάκτες να αντιμετωπίζει κανείς την παρούσα Διακήρυξη; Εντωμεταξύ στα λοιπά υπό εξέταση κείμενα η τροπικότητά τους προσδιορίζεται με σαφήνεια.

Εκτός τούτου, προκαλεί απορία ο κατάλογος των αξιών που προτείνεται να υπερασπιστεί κανείς. Είναι άραγε αξίες οι παραδόσεις; Αν ναι, πρέπει να υπερασπιστεί κανείς τις παραδόσεις της γυναικείας περιτομής, της λατρείας των ειδώλων κτλ., οι οποίες υπάρχουν σε μια σειρά κοινωνίες; Κατά πάσα πιθανότητα, το ίδιο πράγμα, αλλά με πιο σωστό τρόπο, αναφέρεται στο άρθρο 12 της Διακήρυξης της UNESCO. Εντωμεταξύ οι υπόλοιπες αξίες που αναφέρονται έχουν εντελώς κοσμικό χαρακτήρα. Δεν έχει καθοριστεί τι σχέση έχουν με την ορθόδοξη παράδοση, η οποία μνημονεύεται στον τίτλο του εγγράφου.

Στα άρθρα 7-8 αναφέρεται ότι η ορθόδοξη παράδοση χαρακτηρίζεται από μια ξεχωριστή ανθρωπολογία, ειδικότερα, ο κάθε άνθρωπος είναι εικόνα του θεού (στο ρωσικό κείμενο – «προобраз Бога»! (πρότυπο του Θεού!) και έχει έναν προορισμό – να φτάσει στην ομοίωση με τον Θεό και να ενωθεί μ' Εκείνον.

Επίσης ο άνθρωπος δεν εξετάζεται μόνο ως ιδιώτης, αλλά και ως προσωπικότητα που ενώνεται με ορισμένους δεσμούς με τους άλλους ανθρώπους και τον Θεό.

Εδώ τελειώνει η περιγραφή των αρχών της ορθόδοξης ανθρωπολογίας, αφήνοντας μια σαφή αίσθηση του ατελούς ακόμη και σε σχέση με την ομιλία του αρχιμανδρίτη Νικολάου το 2001, η οποία αναφέρεται πιο πάνω, όσο μάλλον με τα έγγραφα των κατά τόπους εκκλησιών. Δεν γίνεται καθόλου λόγος για τη ζωή ως δώρο του Θεού, απ' όπου προκύπτει η ιερότητα και η ακεραιότητά της, για την αθανασία της ψυχής και την αξία του σώματος που πρέπει να αναστηθεί, για την Εκκλησία ως θεανθρώπινο οργανισμό και τα λοιπά αντικείμενα της ορθοδόξου πίστεως που έχουν άμεση σχέση με την βιοηθική.

Στις τέσσερις παραγράφους του άρθρου 9 διατυπώνονται οι «αρχές του σεβασμού» που πρέπει πάντοτε να λαμβάνονται υπόψη κατά την ηθική εκτίμηση των επιστημονικών επιτευγμάτων: ο σεβασμός του χρόνου, ο σεβασμός της θεικής δημιουργίας, ο σεβασμός της φυσικής ποικιλομορφίας του ανθρώπου, των «ατελειών» και των αναπηριών του, καθώς και ο σεβασμός της ανθρώπινης ζωής. Ο λίγο μυστήριος «σεβασμός του χρόνου» έχει την εξής έννοια: δεν πρέπει να βιαστούμε να εφαρμόσουμε την επιστημονική γνώση στον άνθρωπο όσο δεν είναι σαφείς οι πιθανές συνέπειες μιας τέτοιας εφαρμογής. Στις παραγράφους 2 και 3 στην ουσία υποστηρίζεται το ίδιο πράγμα: το απαράδεκτο της ευγονικής και των λοιπών χειρισμών με το γενετικό υλικό του ανθρώπου που δεν έχουν θεραπευτικό σκοπό, ωστόσο στην παράγραφο 3 αυτό τεκμηριώνεται με τον σεβασμό για τον άνθρωπο, και στην παρ.2 – για τον Δημιουργό του. Τελικά, στην παράγραφο 4 υποστηρίζεται ότι η κάθε ανθρώπινη ύπαρξη [ελλ. ύπαρξη, αγγλ. being] είναι μια μοναδική, αναντικατάστατη, ανεπανάληπτη, αυτεξούσια, ελεύθερη, ιερή (στο ρωσικό κείμενο – «святая»! («άγια»!) οντότητα [ελλ. οντότητα, αγγλ. being] που αποτελεί ένα μια κοινωνική μονάδα από την πρώτη της στιγμή [ελλ. από την πρώτη της στιγμή, ρωσ. с начала жизни, αγγλ. from his/her conception] και μέχρι την τελευταία της πνοή. Εδώ βλέπουμε μια σαφή παραδρομή του αγγλικού κειμένου που οδηγεί στην ταυτολογία (being constitutes a being), είναι παρούσα επίσης η ένδειξη σχετικά με τη στιγμή της σύλληψης, η οποία δεν υπάρχει ούτε στο ελληνικό, ούτε στο ρωσικό κείμενο. Ωστόσο τη μεγαλύτερη απορία προκαλούν τα λόγια «μέχρι την τελευταία της πνοή» που υπάρχουν σε όλες τις εκδοχές του κειμένου. Θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς ότι τα μέλη της επιστημονικής επιτροπής της ΔΣΟ θεωρούσαν την παύση της αναπνοής κριτήριο

του θανάτου που βασίζεται στην ορθόδοξη παράδοση! Επιτρέπεται άραγε να χρησιμοποιούνται τόσο διφορούμενες εκφράσεις σε ένα επίσημο έγγραφο; Στα άρθρα 10-12 γίνεται λόγος για τον άνθρωπο ως μέρος της κοινωνίας. Σε σχέση μ' αυτό προκύπτουν οι αρχές της ευθύνης απέναντι στο περιβάλλον, απέναντι στις μελλοντικές γενεές (εννοείται το απαράδεκτο των μεθόδων γονιδιακής θεραπείας που μπορούν να έχουν επιπτώσεις στους απογόνους του ανθρώπου) και η αρχή σεβασμού της αυτονομίας του ανθρώπου. Η τελευταία συμπεριλαμβάνει επίσης την ανάγκη της ενήμερης συναίνεσης και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Ας τονιστεί ότι όλα αυτά τα θέματα εξετάζονται λεπτομερώς σε όλα τα προαναφερθέντα κοσμικά έγγραφα. Έτσι, η προστασία των μελλοντικών γενεών και του περιβάλλοντος αναφέρεται στα άρθρα 16 και 17 της Διακήρυξης της UNESCO και το άρθρο 13 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, η αρχή της συναίνεσης εξετάζεται λεπτομερώς στα άρθρα 5-7 της Διακήρυξης της UNESCO και τα άρθρα 5-9 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης και για την ακεραιότητα της ιδιωτικής ζωής γίνεται λόγος στο άρθρο 9 της Διακήρυξης της UNESCO και το άρθρο 10 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Παράλληλα στα εκκλησιαστικά έγγραφα δίνεται πολύ λίγη σημασία σ' αυτά. Στις «Βάσεις» (άρθρο XI.3) αναφέρεται το θέμα των σχέσεων μεταξύ του γιατρού και του ασθενούς, αλλά, κατά τη γνώμη μας, από τα λόγια της είναι εξαιρετικά δύσκολο να συμπεράνει κανείς ποια είναι η θέση της Εκκλησίας, ας πούμε, σχετικά με την αρχή της ενήμερης συναίνεσης.

Στα άρθρα 13-14 γίνεται λόγος για την ανάγκη να ενημερωθούν τα ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας για τα προβλήματα της βιοηθικής και να διασφαλιστεί η διαφάνεια των αποφάσεων που λαμβάνονται στον τομέα αυτό. Υποστηρίζεται ότι αυτό είναι ιδιαίτερα αναγκαίο στις ορθόδοξες χώρες, καθώς η «κοινωνική αντίληψη» είναι χαρακτηριστική γι' αυτές. Ωστόσο αυτό είναι χαρακτηριστικό σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό για πολλές άλλες κουλτούρες και δεν αποτελεί διακριτικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της ορθοδοξίας. Τα θέματα αυτά καλύπτονται επίσης στα άρθρα 18-19 και 23 της Διακήρυξης της UNESCO και το άρθρο 28 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Στο άρθρο 15 λέγεται ότι οι επαγγελματικές ενώσεις πρέπει να εκπονήσουν κατευθυντήριες οδηγίες για τα θέματα βιοηθικής. Το ίδιο πράγμα αναφέρεται στο άρθρο 19 της Διακήρυξης της UNESCO.

Στο άρθρο 16 ο λόγος γίνεται για την ευθύνη των ΜΜΕ.

Στο άρθρο 17 σε μεγάλο βαθμό επαναλαμβάνεται η αρχή του «σεβασμού του χρόνου» που έχει ήδη περιγραφεί και λέγεται ότι οι οικονομικοί λόγοι δεν πρέπει να διαδραματίζουν βασικό ρόλο στα σχέδια που έχουν σχέση με την βιοηθική.

Μπορεί να συσχετιστεί με το άρθρο 20 της Διακήρυξης της UNESCO και το άρθρο 21 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Στο άρθρο 18 αναφέρεται ότι είναι απαράδεκτο να καταπατούνται τα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων χωρών στον τομέα των βιοτεχνολογιών. Το ίδιο πράγμα αναφέρεται στα άρθρα 21 και 24 της Διακήρυξης της UNESCO.

Στο άρθρο 19 ο λόγος γίνεται για τον έλεγχο των γενετικά τροποποιημένων ειδών διατροφής.

Στο άρθρο 20 προτείνεται να εκπονηθούν τα σενάρια διαχείρισης των πιθανών «βιολογικών κρίσεων».

Τελικά, το άρθρο 21 κάνει λόγο για το απαράδεκτο της χρήσης βιοτεχνολογιών για την εκπόνηση των εξοπλισμών.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η «Διακήρυξη βασικών αρχών Βιοηθικής βασισμένων στην Ορθόδοξη παράδοση» δίνει την εντύπωση όχι τόσο ενός τελικού εγγράφου, όσο ενός πρόχειρου προσχεδίου εργασίας. Είναι εμφανής η άκρως χαμηλή ποιότητα του κειμένου, προπαντός στη ρωσική γλώσσα, οι ουσιώδεις διαφορές μεταξύ των εκδοχών σε διάφορες γλώσσες, η έλλειψη δομής. Δεν έχουν καθοριστεί το ακροατήριο, οι σκοποί και η τροπικότητα της Διακήρυξης. Ωστόσο το βασικό ερώτημα που προκύπτει μετά την ανάγνωση του κειμένου – τι είναι εκείνο το ιδιαζόντως ορθόδοξο που περιλαμβάνεται στις θέσεις του; Ας θυμηθούμε ότι στην ομιλία του το 2001 ο αρχιμανδρίτης Νικόλαος είχε διατυπώσει μια σειρά από αρκετά ενδιαφέρουσες ιδέες σχετικά με τα καινούρια στοιχεία που μπορεί να προσφέρει στον κόσμο η ορθόδοξη κοσμοθεωρία στον τομέα της βιοηθικής. Απ' αυτές μόνο η σκέψη για τον συσχετισμό μεταξύ του ιδιώτη και της προσωπικότητας βρήκε την αντανάκλασή της στη Διακήρυξη. Πέρα απ' αυτό, στο κείμενο δεν βρέθηκε χώρος για πολλές σημαντικότες δογματικές θέσεις του χριστιανισμού που έχουν άμεση σχέση με την βιοηθική. Στην ουσία ο θρησκευτικός χαρακτήρας του εγγράφου εκφράστηκε μόνο στα άρθρα 7-8 και στο γεγονός ότι στο άρθρο 9 μνημονεύεται ο Θεός. Όλες οι λοιπές θέσεις έχουν εντελώς κοσμικό χαρακτήρα και κυρίως παρουσιάζουν σαφείς παραλληλισμούς με τις αντίστοιχες κοσμικές διακηρύξεις. Από την άλλη, δεν είναι ξεκάθαρη η στάση των συντακτών απέναντι σε τέτοιες θεμελιώδεις αρχές της κοσμικής ηθικής, όπως τα δικαιώματα και οι ελευθερίες του ανθρώπου, η προτεραιότητα των συμφερόντων και της ευημερίας του μεμονωμένου ανθρώπου επί των συμφερόντων της επιστήμης και της κοινωνίας κτλ. Παρά ταύτα όμως σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να υποτιμάται η σημασία της Διακήρυξης, την οποία εξετάσαμε. Το θέμα είναι ότι τα αντίστοιχα έγγραφα των κατά τόπους εκκλησιών εκ των προτέρων απευθύνονται στο εσωεκκλησιαστικό ακροατήριο. Αυτό έχει βαθιές επιπτώσεις στο ύφος τους, στη θεματολογία και στη φύση της επιχειρηματολογίας που διαφέρουν ριζικά από τα αντίστοιχα κοσμικά έγγραφα. Στη Διακήρυξη της ΔΣΟ διαφαίνεται η προσπάθεια να ριχθεί μια γέφυρα μεταξύ των δύο αυτών κόσμων, να επισημανθούν οι γενικές αξίες και οι γενικοί σκοποί, να επιτευχθεί η κατανόηση και η εποικοδομητική συνεργασία. Δυστυχώς, οι αδυναμίες που αναφέραμε δεν επιτρέπουν να θεωρήσουμε ότι ο στόχος αυτός έχει επιτευχθεί με επιτυχία. Ωστόσο το έγγραφο που εξετάσαμε έχει σημαντική αξία ως ένα μοναδικό εγχείρημα.

Ευθανασία: προτάσεις επί των βασικών αρχών

Η επόμενη Διακήρυξη της ΔΣΟ αποτελείται από 15 άρθρα σε τρεις σελίδες επίσης χωρίς συμπληρωματική δομή. Απουσιάζει επίσης το προοίμιο που να καθορίζει το ακροατήριο, τους σκοπούς και την τροπικότητα του κειμένου, γι' αυτό όλες οι παρατηρήσεις σχετικά με τις αντίστοιχες αδυναμίες που διατυπώθηκαν κατά την εξέταση της προηγούμενης Διακήρυξης ισχύουν και στην προκειμένη περίπτωση. Ωστόσο το δεύτερο έγγραφο δημιουργεί πολύ πιο ευνοϊκή εντύπωση ως προς την ποιότητα του κειμένου. Η ρωσική μετάφραση, αν και σε ορισμένα σημεία έχει υφολογικές ατέλειες, είναι καθ' όλα αντίστοιχη με την αγγλική εκδοχή. Έχουμε προσέξει μόνο μια σημαντική παραδρομή: οι δύο τελευταίες προτάσεις του άρθρου 1 στη ρωσική εκδοχή έχουν περιληφθεί στο άρθρο 2.

Στα άρθρα 1-2 υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα του προβλήματος της ευθανασίας και δίνεται ο ορισμός αυτού του όρου. Γίνεται διάκριση ανάμεσα στην ενεργό και την παθητική ευθανασία. Κατά τη σύγκριση με τα άρθρα 1-3 των «Βασικών

θέσεων επί της ηθικής της ευθανασίας» διακρίνουμε ότι ο ορισμός της ευθανασίας έχει εκπονηθεί καλύτερα και ότι δεν υπάρχουν πολεμικές επιθέσεις σχετικά με τον ορθολογισμό και τον ευδαιμονισμό της σύγχρονης κοινωνίας που είναι εύλογες κατά την προσφώνηση στα μέλη της Εκκλησίας, αλλά εκνευρίζουν χωρίς λόγο ένα ευρύτερο ακροατήριο.

Στο άρθρο 3 απαριθμούνται οι πιθανές αιτίες των αιτημάτων για την ευθανασία. Επισημαίνεται ότι όλες τους επηρεάζουν την ευθυκρισία του ασθενούς. Το θέμα αυτό εξετάζεται επίσης στα άρθρα 23-25 των «Βασικών θέσεων» και στο άρθρο XII.8 των «Βάσεων». Σε σχέση με τις «Βασικές θέσεις» μπορούμε και πάλι να επισημάνουμε ότι το κείμενο είναι λιγότερο συναισθηματικά χρωματισμένο και περισσότερο ισορροπημένο.

Στο άρθρο 4 επισημαίνονται οι κίνδυνοι που κρύβονται πίσω από την έννοια της ευθανασίας: η διάδοση της ιδέας ότι μόνο οι υγιείς άνθρωποι αξίζουν τη ζωή, η επίσπευση του θανάτου του ανθρώπου με σκοπό να αποφευχθούν οι οικονομικές δαπάνες εκ μέρους της κοινωνίας ή των συγγενών του, μειωμένα κίνητρα του γιατρού να αγωνιστεί για τη ζωή του ασθενούς, η διάλυση της εμπιστοσύνης μεταξύ του γιατρού και του ασθενούς. Όλοι αυτοί οι κίνδυνοι εξετάζονται επίσης στα άρθρα 26-29 των «Βασικών θέσεων» και μερικοί αναφέρονται επίσης και στο άρθρο XII.8 των «Βάσεων». Εκτός τούτου, στις «Βασικές θέσεις» αναφέρεται ο κίνδυνος «της εμπορίας του θανάτου», δηλαδή της μεταφοράς των βαριά αρρώστων στις χώρες όπου επιτρέπεται η ευθανασία. Στο έγγραφο της ΔΣΟ για κάποιους λόγους δεν αναφέρεται το φαινόμενο αυτό.

Στο άρθρο 5 υποστηρίζεται ότι η ζωή αποτελεί ένα ανεκτίμητο δώρο του Θεού και ότι τα όρια της δεν μπορούν να καθοριστούν από τους ανθρώπους. Η χριστιανική αυτή αλήθεια, αναμφίβολα, διακηρύσσεται και στο άρθρο XII.8 των «Βάσεων» και στο άρθρο 4 των «Βασικών θέσεων». Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η Διακήρυξη της ΔΣΟ απευθύνεται, κατά πάσα πιθανότητα, σε ένα ευρύ ακροατήριο, εδώ ο ισχυρισμός αυτός λαμβάνει ένα απροσδιόριστο στάτους. Άραγε τα μέλη της Επιτροπής της ΔΣΟ θεωρούν ότι όλοι σε όσους απευθύνεται η Διακήρυξη πρέπει να πιστέψουν στον Θεό ως Δημιουργό, προτείνουν να ληφθούν τα λόγια αυτά υπόψη ως ή άποψη των χριστιανών ή έχουν κάποιο άλλο σκοπό; Η απάντηση δεν είναι ξεκάθαρη. Επίσης πρόκειται στην ουσία για το μοναδικό σημείο όπου χρησιμοποιούνται οι θρησκευτικές έννοιες. Στο μεταξύ, σε διάκριση από το προηγούμενο έγγραφο, αυτό δεν αποτελεί αδυναμία, τουλάχιστον, από τυπικής απόψεως, καθώς δεν αναφέρεται πουθενά ότι η Διακήρυξη εκφράζει την ιδιαζόντως ορθόδοξη στάση.

Στα άρθρα 6-9 καθορίζονται οι υποχρεώσεις των γιατρών απέναντι στον βαριά άρρωστο και τον ασθενή που πεθαίνει. Ο γιατρός πρέπει να προσπαθήσει να ανακουφίσει τα βάσανα με όλα τα προσιτά μέσα, ακόμη και αν αυτό μπορεί να επισπεύσει τη διαδικασία του θανάτου. Η τεχνητή υποστήριξη της ζωής δεν θεωρείται πάντοτε επιθυμητή και υποχρεωτική. Υποδεικνύεται ότι το δικαίωμα στη ζωή σε μια σειρά περιπτώσεις μπορεί να έρθει σε αντίθεση με τις αρχές της αξιοπρέπειας και της αυτονομίας του ατόμου. Στην περίπτωση που η παράταση της ζωής με τη βοήθεια τεχνητών μέσων προκαλεί μόνο τη συνέχιση των πόνων και δεν υπάρχει ελπίδα για ίαση, δεν είναι ανήθικο να σταματήσει η χρήση των επιθετικών μέσων διατήρησης της ζωής. Η απόφαση στην περίπτωση αυτή πρέπει να λαμβάνεται με τη συμμετοχή των συγγενών του ασθενούς και, πιθανόν, μιας διεπιστημονικής επιτροπής. Οι ίδιες σκέψεις παρουσιάζονται στα άρθρα 14-15 και 47-50 των «Βασικών θέσεων», εντωμεταξύ το δεύτερο ήμισυ του άρθρου 9 σχεδόν επί λέξει επαναλαμβάνει το άρθρο 47 των «Βασικών θέσεων» και το

άρθρο 7 στην ουσία παραθέτει το άρθρο XII.8 των «Βάσεων». Το γενικό νόημα των σκέψεων που περιγράφονται συνίσταται στο ό, τι σε μια σειρά περιπτώσεις επιτρέπεται η παθητική ευθανασία.

Αξίζει να σταθούμε ιδιαίτερα στο άρθρο 8, όπου αναφέρεται το αντίστοιχο παράθεμα από τον Ιπποκράτειο όρκο σε μία από τις αρχαίες εκδόσεις του και διακηρύσσεται ότι ο «κάθε γιατρός που υποστηρίζει τις αποφάσεις για τον τερματισμό της ζωής πρέπει να θεωρείται παραβάτης του όρκου που έδωσε». Ο ισχυρισμός αυτός είναι άκρως αμφίβολος, καθώς ο κάθε σύγχρονος γιατρός δεν δίνει απαραίτητως κάποιον όρκο και οι σύγχρονες εκδοχές των ιατρικών όρκων δεν περιλαμβάνουν πάντοτε λόγια αντίστοιχα με τα αναφερόμενα.²⁴ Γι' αυτό τέτοιου είδους κατηγορίες συνήθως απλώς εκνευρίζουν τους σύγχρονους γιατρούς. Στο μεταξύ το άρθρο 19 των «Βασικών θέσεων» επίσης επικαλείται τον Ιπποκράτειο όρκο, αλλά το κάνει με πολύ πιο ισορροπημένο τρόπο. Στο άρθρο 10 υποστηρίζεται το δικαίωμα των συγγενών να βρίσκονται δίπλα στον άνθρωπο που πεθαίνει.

Το άρθρο 11 ενθαρρύνει την ίδρυση βοηθητικών κέντρων και ομάδων εθελοντών, περιλαμβανομένων των εκκλησιαστικών.

Στο άρθρο 12 ο λόγος γίνεται για την ανάγκη της ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης των ατόμων που παρέχουν βοήθεια στους βαριά άρρωστους και άτομα που πεθαίνουν.

Στο άρθρο 13 υποστηρίζεται το δικαίωμα των ασθενών να λαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με τις επιστημονικές έρευνες που στο μέλλον μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να διευκολυνθεί η κατάστασή τους.

Στο άρθρο 14 υποδεικνύεται ότι πρέπει να ενθαρρύνονται οι σύνδεσμοι των γιατρών να εκφέρουν τις απόψεις τους πάνω στο υπό εξέταση ζήτημα.

Τέλος, το άρθρο 15 καλεί τους εκπροσώπους των ΜΜΕ να αντιμετωπίζουν με σεβασμό τους ασθενείς, τις οικογένειες τους και τους γιατρούς και να απέχουν από τις προσπάθειες εντυπωσιασμού.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, το δεύτερο από τα έγγραφα που εξετάσαμε αποτελεί μια αρκετά πλήρη, ζυγισμένη και ακριβή περιγραφή μιας συγκεκριμένης άποψης σχετικά με το πρόβλημα της ευθανασίας. Αν και παρουσιάζει προφανείς παραλληλισμούς με τις «Βασικές θέσεις», είναι όμως ένα αυτοτελές κείμενο που έχει δικό του ύφος και, με εξαίρεση ορισμένα σημεία, είναι εντελώς αποδεκτό για το κοσμικό ακροατήριο. Μαζί μ' αυτό εκφράζει πλήρως τη θέση της Εκκλησίας. Τα εξαιρετικά και σημαντικά αυτά χαρακτηριστικά επιτρέπουν να χρησιμοποιηθεί το παρόν κείμενο ως βάση διαλόγου μεταξύ της Εκκλησίας και της κοινωνίας σχετικά με το θέμα της ευθανασίας. Μπορούμε μόνο να εκφράσουμε τη λύπη μας σχετικά με το ό, τι η παρούσα Διακήρυξη της ΔΣΟ έμεινε άγνωστη στο ευρύ κοινό.

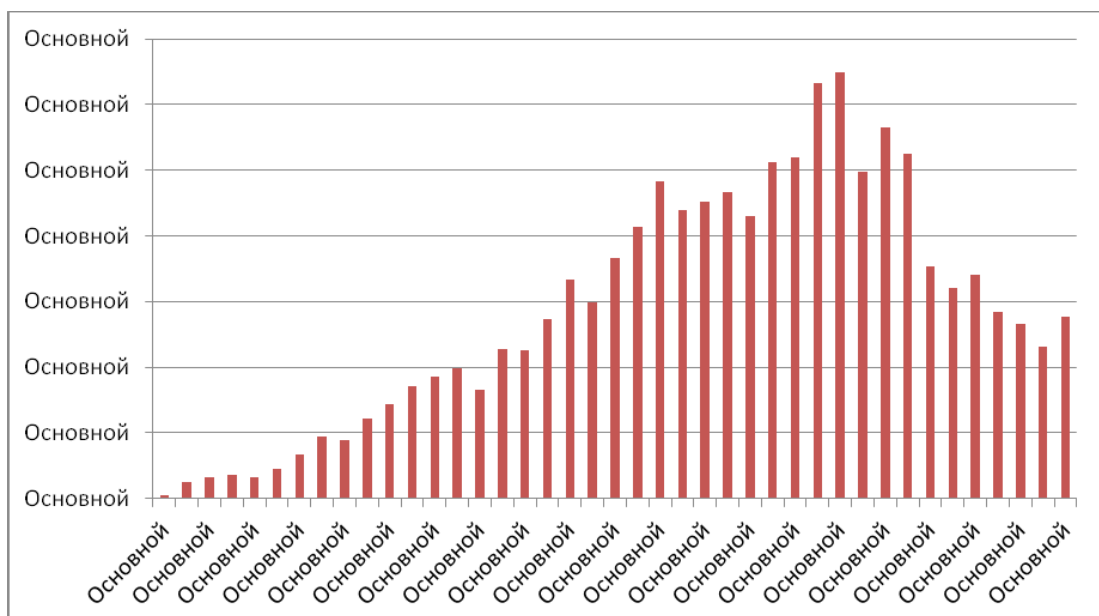
Εντωμεταξύ εδώ πρέπει να εκφράσουμε μια σειρά επιφυλάξεις. Πρώτα, κατά την άποψή μας, θα έπρεπε να καθοριστούν σαφέστερα οι θρησκευτικοί λόγοι των θέσεων που εκφράστηκαν και μάλιστα σε συσχετισμό με τις αντίστοιχες αξίες της κοσμικής ηθικής. Εκεί που ο συσχετισμός αυτός δεν είναι δυνατός θα έπρεπε να αποφευχθούν οι κατηγορηματικοί ισχυρισμοί και να παρουσιαστεί η θέση της Εκκλησίας ως μια θέση που αξίζει κατανόηση και σεβασμό.

Δεύτερον, το ζήτημα της παθητικής ευθανασίας, μάλλον, απαιτεί μια διορθόδοξη συζήτηση. Και οι «Βασικές θέσεις» σαφώς και την επιτρέπουν: «Η δυνατότητα να

²⁴ B. Hurwitz and R. Richardson. Swearing to care: the resurgence in medical oaths // BMJ. 1997, December; 315(7123): 1671–1674.

προκληθεί η τεχνητή παράταση των φυσικών ορίων της ζωής με ακραία θεραπευτικά μέσα και η διατήρηση της παρούσας κατάστασης επί ένα απροσδιόριστο χρονικό διάστημα με αποτέλεσμα που μπορεί να φτάσει μέχρι την εξάλειψη της αξιοπρέπειας του ασθενούς (με τις πολυάριθμες διαφορετικές συνέπειες για τους ανθρώπους που τον περιβάλλουν – την δαπανηρή θεραπεία, η οποία έχει ως συνέπεια την οικονομική καταστροφή και οδηγεί σε ψυχολογικά αδιέξοδα) είναι κάτι, μέχρι το οποίο δεν πρέπει να φτάνει ο γιατρός ή να συμμετέχει συνειδητά σ' αυτό» (άρθρο 49). Ωστόσο το άρθρο XII.8 των «Βάσεων» περιλαμβάνει αρκετά αόριστα λόγια σχετικά μ' αυτό: «Η παράταση της ζωής με τεχνητά μέσα, κατά την οποία στην ουσία λειτουργούν μόνο τα μεμονωμένα όργανα, δεν μπορεί να θεωρείται υποχρεωτικός και σε κάθε περίπτωση επιθυμητός σκοπός της ιατρικής. Η αναβολή της ώρας του θανάτου καμιά φορά απλώς παρατείνει τα βάσανα του ασθενούς στερώντας τον άνθρωπο από το δικαίωμα σ' έναν αξιοπρεπή και «όχι επονεϊδιστο και ειρηνικό» θάνατο». Η ερμηνεία αυτής της φράσης εξαρτάται ριζικά από το ποια συγκεκριμένα «μεμονωμένα όργανα» εννοούνται. Ένα θέμα είναι αν πρόκειται για έναν άνθρωπο με τα νεφρά ή τους πνεύμονες που δεν λειτουργούν και ένα εντελώς διαφορετικό αν ο λόγος γίνεται για τον θάνατο του εγκεφάλου. Στο μεταξύ το Εκκλησιαστικό-κοινωνικό συμβούλιο βιοϊατρικής ηθικής της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας «τάσσεται κατά της ευθανασίας με οποιαδήποτε μορφή».²⁵ Κατ' αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να πούμε ότι στο ζήτημα της παθητικής ευθανασίας η Διακήρυξη της ΔΣΟ εκφράζει την επίσημη γνώμη της Ελλαδικής, αλλά όχι της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Εκτίμηση σχετικά με τις προοπτικές της περαιτέρω δράσης της ΔΣΟ στον τομέα της βιοηθικής

²⁵ Церковно-общественный совет по биомедицинской этике. Заявление «О современных тенденциях легализации эвтаназии в России». http://bioethics.orthodoxy.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=14

Εικ.1. Αλλαγή στο μερίδιο των επιστημονικών άρθρων που περιλαμβάνουν αναφορές στη βιοηθική, ανάλογα με το έτος της δημοσίευσής τους σύμφωνα με τα δεδομένα της βάσης PubMed. Παρουσιάζεται ο αριθμός των άρθρων που αντιστοιχεί στο αίτημα «bioethics AND human» ανά χίλια άρθρα που αντιστοιχούν στο αίτημα «human».

Η δεκαετία του 1990-2000 και το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας 2000-2010 χαρακτηρίζονταν από ένα αυξημένο ενδιαφέρον για τα προβλήματα της βιοηθικής. Εκείνη την περίοδο υιοθετήθηκαν μια σειρά από σημαντικά τόσο κοσμικά, όσο και εκκλησιαστικά έγγραφα στον τομέα αυτό. Με τις αρχές της δεκαετίας του 2000-2010 συμπίπτει και η περίοδος της ενεργούς δράσης της ΔΣΟ για τα ζητήματα της βιοηθικής. Υιοθετήθηκαν δύο μοναδικά έγγραφα, προγραμματίστηκαν διάφορα συνέδρια και συναντήσεις σε υψηλό κυβερνητικό επίπεδο. Ωστόσο μετά το 2003 η δράση αυτή άρχισε σιγά-σιγά να ατονεί και αυτή τη στιγμή είμαστε αναγκασμένοι να διαπιστώσουμε ουσιαστικά την πλήρη απουσία της. Είμαστε αναγκασμένοι να διαπιστώσουμε ότι τα περισσότερα εγχειρήματα έχουν μείνει ανολοκλήρωτα.

Όπως φαίνεται από την εικ.1, το ενδιαφέρον για το θέμα αυτό μειώθηκε και στην επιστημονική κοινότητα: το μερίδιο των δημοσιεύσεων που έχουν σχέση με την βιοηθική έπεσε περίπου 2 φορές σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του 2000-2010. Άραγε αυτό σημαίνει ότι τα όλα τα βασικά ζητήματα της βιοηθικής έχουν επιλυθεί ή ότι έχει μειωθεί η πρακτική τους σημασία. Μας φαίνεται ότι ένα τέτοιο συμπέρασμα θα ήταν άκρως εσπευσμένο. Πρώτα, το μερίδιο των δημοσιεύσεων που αναφέραμε, παρ' όλο που έπεσε, ωστόσο, όπως και πριν, παραμένει σημαντικό: το κάθε χιλιοστό άρθρο που αναφέρεται σε θέματα ιατρικής ή βιολογίας, όπου ο λόγος γίνεται για τους ανθρώπους, αναφέρεται σε θέματα της βιοηθικής.

Δεύτερον, οι κοσμικοί ειδικοί αυτή τη στιγμή δεν έχουν έναν ενιαίο τρόπο προσέγγισης στην επίλυση των ηθικών προβλημάτων. Όσο θα διατηρείται αυτή η κατάσταση δεν θα είμαστε σε θέση να πούμε ότι τα ζητήματα της βιοηθικής έχουν χάσει την επικαιρότητά τους. Πράγματι κατά καιρούς παρουσιάζονται καινούριες προκλήσεις στον τομέα αυτό, οι οποίες δεν μπορούν να μην εμπνέουν ανησυχία. Π.χ., η ιδέα του φιλοσόφου-ωφελμιστή Π.Ζίγκερ σχετικά με την «έκτρωση μετά τη γέννα», δηλαδή τη δυνατότητα θανάτωσης του βρέφους που έχει ήδη γεννηθεί που διατυπώθηκε ήδη το 1985, τα τελευταία δύο χρόνια άρχισε να συζητιέται έντονα²⁶, εντωμεταξύ εκφράζονται οι πλέον διαφορετικές απόψεις σχετικά μ' αυτήν.

Σε ένα μεγάλο άρθρο αφιερωμένο στην ανασκόπηση των σύγχρονων ηθικών μοντέλων αναφέρεται μια σειρά από τρόπους προσέγγισης: ωφελμισμός, δεοντολογική ηθική, κοινοτική ηθική, ισότητα, φιλελευθερισμός, συμβατισμός, ατομικισμός και περιπτώσιολογία.²⁷ Εντωμεταξύ δεν γίνεται καθόλου λόγος για τη σημασία της θρησκευτικής ηθικής στον σύγχρονο κόσμο. Και αυτό αποτελεί ακόμη ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της κατάστασης: τα εκκλησιαστικά κείμενα αφιερωμένα σε ζητήματα βιοηθικής κατά κανόντα ή αγνοούν τελείως τις κοσμικές αξίες ή μπαίνουν σε έντονη πολεμική μ' αυτές, ενώ τα κοσμικά είτε κατά τον ίδιο τρόπο αγνοούν τη θέση της Εκκλησίας είτε την αντιλαμβάνονται

²⁶ A. Giubilini and F. Minerva. After-birth abortion: why should the baby live? // J Med Ethics. 2012 Apr 13.

²⁷ C. Petrini. Theoretical Models and Operational Frameworks in Public Health Ethics. // Int J Environ Res Public Health. 2010 January; 7(1): 189–202.

αποκλειστικά ως προσπάθεια να επιβληθούν κάποια «δυσκόλως βασταζόμενα» και ανόητα «φορτώματα»....

Ωστόσο ούτε στο εσωτερικό της Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν υπάρχει πλήρης ενότητα πάνω σε όλα τα ζητήματα που εξετάζουμε. Έχουμε ήδη αναφέρει πιο πάνω το πρόβλημα της παθητικής ευθανασίας. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η στάση απέναντι στην εξωσωματική γονιμοποίηση. Η Ελλαδική Ορθόδοξη Εκκλησία κατ' οικονομία επιτρέπει την εφαρμογή της, αν στο μεταξύ δεν καταστρέφονται τα «περιττά» έμβρυα.²⁸ Οι «Βάσεις της Κοινωνικής Αντίληψης» της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν δίνουν εδώ ξεκάθαρες οδηγίες, ωστόσο πολλοί κληρικοί τείνουν να διακηρύσσουν το εντελώς απαράδεκτο της εξωσωματικής γονιμοποίησης για έναν ορθόδοξο χριστιανό.²⁹

Όπως τονίστηκε πιο πάνω, το 2001 με την πρωτοβουλία του Οικουμενικού πατριαρχείου αποφασίστηκε να συγκροτηθεί η διορθόδοξη επιτροπή βιοηθικής. Μόλις το 2008 η Επιτροπή συγκροτήθηκε τυπικά³⁰ και μόνο το 2011 πραγματοποιήθηκε η πρώτη της συνεδρίαση, εντωμεταξύ, κατά τα λόγια του μητροπολίτη Ζιμπάμπουε και Αγκόλας Σεραφείμ, «έχοντας συνέλθει, η Επιτροπή αποφάσισε μόνο τι θα εξετάσει ως πρώτο ζήτημα στη δεύτερη συνεδρίασή της, η οποία θα γίνει του χρόνου».³¹

Μέσα σ' αυτήν την κατάσταση η ΔΣΟ κατέχει μια μοναδική θέση. Αφ' ενός, μέλη της είναι εκπρόσωποι όλων των κατά τόπους ορθόδοξων εκκλησιών, γι' αυτό είναι σε θέση να κάνει πραγματικά διορθόδοξες συζητήσεις. Αφ' ετέρου, έχει στις τάξεις της ανθρώπους που κατέχουν υψηλά αξιώματα στις κοσμικές κυβερνήσεις μιας σειράς χωρών και γι' αυτό είναι σε θέση να οργανώσει έναν εποικοδομητικό διάλογο ανάμεσα στην Εκκλησία και την υπόλοιπη κοινωνία. Μπορούμε να εκλάβουμε τις διακηρύξεις που ψηφίστηκαν από τη ΔΣΟ σχετικά με τα θέματα της βιοηθικής ως μοναδική προσπάθεια να δημιουργηθεί η βάση για έναν τέτοιο διάλογο. Δεν έχουμε παρά να συμφωνήσουμε με τα συναισθηματικά χρωματισμένα λόγια του Κ.Μυγδάλη που αρθρώθηκαν το 2005, τα οποία αναφέρονται πιο πάνω και να εκφράσουμε τη βαθειά μας λύπη σχετικά με το ό, τι δεν έχει αποπερατωθεί η δουλειά σ' αυτή την κατεύθυνση. Δεν έχουμε παρά να εκφράσουμε την ελπίδα ότι στο προσεχές μέλλον θα αρχίσει η τέταρτη περίοδος, κατά την οποία θα συνεχιστούν όλα τα πολλά υποσχόμενα εγχειρήματα της πρώτης περιόδου και η ΔΣΟ θα μπορέσει να κάνει χρήση της μοναδικής της θέσης για να βοηθήσει την Εκκλησία και την κοινωνία να απαντήσουν στις έντονες προκλήσεις της σύγχρονης εποχής.

Βιβλιογραφία

1. Ενημερωτικό δελτίο της ΕΔΣΟ, №3, 2001.
2. Αποσπάσματα από το ψήφισμα του συνεδρίου με θέμα: «Ορθοδοξία στην νέα ευρωπαϊκή πραγματικότητα», το οποίο πραγματοποιήθηκε στη

²⁸ Βασικές Θέσεις επί της Ηθικής των Υποβοηθούμενων Τεχνολογιών Αναπαραγωγής, άρθρο 77 η).

²⁹ Иерей Алексей Кнутов. Важные уточнения к Основам Социальной концепции РПЦ (по поводу искусственного оплодотворения). 16 июня 2010 г., 2010/ .
<http://www.bogoslov.ru/text/881322.html>.

³⁰ Предстоятели Православных Церквей высказались... 2008.
<http://www.patriarchia.ru/db/text/473075.html>

³¹ Экзарх Южной Африки митрополит Серафим ...2011, <http://www.pravmir.ru/ekzarx-yuzhnoj-afriki-mitropolit-serafim-vykazal-nedovolstvo-rabotoj-mezhpravoslavnoj-komissii-po-bioetike/>

Χαλκιδική τον Ιούνιο του 1993 με την πρωτοβουλία της Βουλής των Ελλήνων. <http://www.eiao.org/УСТАВНЫЕ-ПОЛОЖЕНИЯ.aspx>.

3. Иерей Алексей Кнутов. Важные уточнения к Основам Социальной концепции РПЦ (по поводу искусственного оплодотворения). 16 июня 2010. <http://www.bogoslov.ru/text/881322.html>. (Γερέας Αλεξέι Κνούτοφ. Σημαντικές διευκρινήσεις για τις Βάσεις της Κοινωνικής Αντίληψης της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας (σχετικά με την τεχνητή γονιμοποίηση), 2010)/
4. Συνεδριάσεις της Διεθνούς Γραμματείας, Αθήνα, 10-11 Απριλίου του 2006, <http://www.eiao.org/default.aspx?pageid=647>.
5. Συνεδριάσεις της Διεθνούς Γραμματείας, Μόσχα, 19-22 Νοεμβρίου του 2006, <http://www.eiao.org/default.aspx?pageid=646>.
6. Πρακτικά της 9^{ης} Γενικής Συνέλευσης της Διεθνούς Συνέλευσης της Ορθοδοξίας, Βουκουρέστι, 27–30 Ιουνίου του 2002, ΔΣΟ, Αθήνα, 2003.
7. Πρακτικά της 10^{ης} Γενικής Συνέλευσης της Διεθνούς Συνέλευσης της Ορθοδοξίας, Βίλντιους, 26–29 Ιουνίου 2003, ΔΣΟ, Αθήνα, 2004.
8. Πρακτικά της 11^{ης} Γενικής Συνέλευσης της Διεθνούς Συνέλευσης της Ορθοδοξίας, Κίεβο, 24–27 Ιουνίου 2004, ΔΣΟ, Αθήνα, 2005.
9. Πρακτικά της 12^{ης} Γενικής Συνέλευσης της Διεθνούς Συνέλευσης της Ορθοδοξίας, Γενεύη, 23–26 Ιουνίου 2005, ΔΣΟ, Αθήνα, 2006.
10. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. Информационный бюллетень ОВЦС Московского Патриархата. — 2000 — № 8.
11. Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО). Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека. 2005. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180r.pdf>.
12. Предстоятели Православных Церквей высказались за создание межправославной комиссии по вопросам биоэтики. 12 октября 2008. (Οι προκαθήμενοι των Ορθοδόξων Εκκλησιών αποφάνθηκαν υπέρ της συγκρότησης της Διορθόδοξης Επιτροπής Βιοηθικής, 12 Οκτωβρίου 2008). <http://www.patriarchia.ru/db/text/473075.html>.
13. Совет Европы. Конвенция о защите прав и достоинства человека в связи с применением достижений биологии и медицины: Конвенция о правах человека и биомедицине. 1997. <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/164.htm>
14. Πρακτικά της 14^{ης} Γενικής Συνέλευσης της Διεθνούς Συνέλευσης της Ορθοδοξίας, Αστανά, 20–23 Ιουνίου 2007, ΔΣΟ, Αθήνα, 2008.
15. Πρακτικά της 16^{ης} Γενικής Συνέλευσης της Διεθνούς Συνέλευσης της Ορθοδοξίας, Βελιγράδι, 24 – 28 Ιουνίου 2009, ΔΣΟ, Αθήνα, 2010.
16. Церковно-общественный совет по биомедицинской этике. Заявление «О современных тенденциях легализации эвтаназии в России». (Εκκλησιαστικό-κοινωνικό συμβούλιο βιοϊατρικής ηθικής. Διακήρυξη «Σχετικά με τις σύγχρονες τάσεις νομιμοποίησης της ευθανασίας στη

Ρωσία»). http://bioethics.orthodoxy.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=14

17. Τι είναι η ΔΣΟ, <http://www.eiao.org/ЧТО-ТАКОЕ-МАП.aspx>.
18. Экзарх Южной Африки митрополит Серафим выказал недовольство работой Межправославной комиссии по биоэтике. 1 июня, 2011. (Εξάρχος της Νότιας Αφρικής μητροπολίτης Σεραφεΐμ εξέφρασε τη δυσαρέσκεια του σχετικά με τη δουλειά της Διορθόδοξης επιτροπής Βιοηθικής, 1 Ιουνίου, 2011). <http://www.pravmir.ru/ekzarx-yuzhnoj-afriki-mitropolit-serafim-vykazal-nedovolstvo-rabotoj-mezhpravoslavnoj-komissii-po-bioetike/>.
19. Bioethics Committee of the Church of Greece. Basic Positions of the Ethics of Assisted Reproduction (11.1.2006). http://www.bioethics.org.gr/en/03_b.html#1.
20. Bioethics Committee of the Church of Greece. Basic Positions on the Ethics of Euthanasia (6.11.2002). http://www.bioethics.org.gr/en/03_b.html#2.
21. Declaration of the basic principles of bioethics based on the orthodox tradition (as adopted during the I.A.O. 9th Annual General Assembly in Bucharest, June 2002). Euthanasia: motions on the general principles (as adopted during the I.A.O. 10th Annual General Assembly in Vilnius, Lithuania, June 2003).
22. A. Giubilini and F. Minerva. After-birth abortion: why should the baby live? // J Med Ethics. 2012 Apr 13.
23. B. Hurwitz and R. Richardson. Swearing to care: the resurgence in medical oaths // BMJ. 1997, December; 315(7123): 1671–1674.
24. C. Petrini. Theoretical Models and Operational Frameworks in Public Health Ethics. // Int J Environ Res Public Health. 2010 January; 7(1): 189–202.
25. Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας, 8η ετήσια Γενική Συνέλευση, Πάτμος, 28 Ιουνίου — 2 Ιουλίου 2001. — Αθήνα, 2002.
26. Ελληνική Δημοκρατία. Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος. Επιτροπή Βιοηθικής. http://www.bioethics.org.gr/05_frame.html.